

Tehdäänkö huomisen käsityöt ilman käsiä?

TEKSTI MARJA SILDE
KUVAT TIINA AROMAA

Käsityö on tänä päivänä uudenlaisten haasteiden ja vaatimusten edessä. Sukkapuikot, parsinneulat, porat ja viilat löytyvät tulevaisuuden käsityön taitajan kädestä yhä harvemmin. Sen sijaan yhä useampi nuori käyttää käsityötunneilla tottuneesti tietokoneiden mallinnusohjelmia. Tarvitsemeko kädentaitoja tulevaisuuden käsitöissä lainkaan?

Tekstiilityön opettajat Sanna Halla-aho ja Tuula Mannila visioivat koululaisten kanssa kunnianhimoisesti tulevaisuuden käsityötä vuoden 2000 Nuori Osaaja -tapahtumassa. Niin uusimman teknologian kuin tietotekniikankin osuutta käsitöiden valmistamisessa havainnollistettiin monilla osa-alueilla.

Nuoren käsityön tulevaisuus näyttäytyi vuosituhatosen vaihteessa monipuolisena. Materiaalit vaihtelivat vaikkapa tekonivelien rakennusosana käytetystä huippukestävästä polymorfiraemuovista erilaisiin kierrätysmateriaaleihin. Mielikuvituksellisia hameita, toppeja, laukkuja tai koruja syntyi niin muovikas-seista, kahvipusseista, foliosta, karkki-papereista kuin CD-levyistäkin.

Mielikuvitus, kekseliäisyys, oma-peräisyys ja rohkeus kuvaavatkin tämän päivän käsityötä paremmin kuin vakaan ja harjaantuneen käden siisti jälki. Tietokoneavusteinen suunnittelutyö on murtautumassa pikku hiljaa myös peruskoulun käsityötunneille. Ompelukoneen neula tikuttaa kuuliaisesti koriste-ompelua kankaalle oppilaan monitori-suunnittelua totellen. Käsien tehtävänä on pidellä kangasta paikoillaan.

Käsityön uusi vuosituhat

Käsityön opetus elää monessa mielessä uudenlaista vaihetta. Maanviljelyskulttuurin mukainen tiukka jako miesten ja naisten käsitöihin on murene-massa, joskin hitaasti. Peruskoulun kahdeksannelta luokalta lähtien on tekstiili- ja tekninen työ vapaasti valitta-vissa sukupuolesta riippumatta.

– Käytännössä valinta tapahtuu kuitenkin vielä pitkälti perinteisen sukupuoli-jaon mukaisesti, kertoo tekstiilityön-opettaja Tuula Mannila.

– Parasta mielestäni olisi, jos voisi

valita sekä tekstiili- että teknisen työn. Nyt valinta tapahtuu näiden kahden välillä, Mannila huomauttaa ja kertoo itse tehneensä aina myös puutöitä. Hän painottaa, että erilaiset materiaalit ja niiden työstötekniikat eivät ole toisiaan poissulkevia vaan toinen toistaan ruok-kivia. Lopultahan kyse on erilaisten ma-teriaalien työstämisen opettelusta. Missä siis kulkisi ”luonnollinen” jakolinja vaika tekstiiliin, paperin, puun tai muovin käsittelyn välillä?

Uusimman teknologian hyväksikäyt-tö tulevaisuuden käsitöissä on nähtävillä jo nyt nuorten työskentelyssä. Varsinkin teknisten töiden puolella puhutaan nykyään paljon teknologia-kasvatuksesta, joka vastaisi tämän päivän työelämän ja arjen hallinnan vaatimuksia.

– Teknologiaopintoja on kyllä sekä tekstiilityön että teknisen työn puolella, korjaa Tuula Mannila. Miehet vain mielellään julkisuudessa omivat teknolo-gian visioinnin ja hallinnan itselleen.

Teknologian ja tietotekniikan nopea kehitys on peruuttamattomasti muutta-massa käsityön luon-netta. Hienomotoriikkaa vaativa käden taito, jota aikuinen sukupolvenne on opetettu arvostamaan omilla käsityötunneillaan, on häviämässä koneilla tuotetuille vaatteille ja esineille. Onko aika ajanut käden taitojen ohit?

– Emme näe asiaa noin. Pikemminkin uskomme, että käsityö on vahvassa nousussa. Nykytekniikkaa käytetään kuitenkin vain apuvälineenä, kuten sukkapuikkoja tai kirvestä, ja se on välineen

asemassa jossain prosessin osassa. Kou-lun käsityön opetus pyrkii yhä kehittä-mään aivojen, käden ja silmän yhteispe-liä eivätkä uusimmat koneet ole tämän kanssa ristiriidassa, vakuuttaa Tuula Mannila.

– Täytyy muistaa, että kaikki käsityö pohjautuu perinteeseen. Vaikka jotkut tekniikat ja materiaalit jäävätkin historiaan, niin toisaalta aina myös jotain noussee menneestä nykyisyyteen. Esimerkiksi huovutusta ja puunsorvausta kehi-tetään jatkuvasti tämän päivän tarpei-siin, Sanna Halla-aho muistuttaa.

Vaikka käden taidot ja uusin teknolo-gia vielä esiintyvät koulun käsitöissä rin-nakkain, on maallikon helppo nähdä uhkakuva koneistuneesta kulttuurista, josta käden jälki on kadonnut. Vaikka aikoinaan käsityötunneilla saattoi pikkutarkka näpertely tuntua ajoittain turhauttavaltakin, onnistuneen oman käden jäljen näkeminen tuotti tyydytys-tä, jota koneellinen jälki ei voi korvata.

Murroskohdissa on tapana ikävöidä

Lapset tekevät käytetyistä muovipusseista lämpimiä istuinalustoja Nuori Osaaja -tapahtumassa.

takaisin menneisyyden kultamaahan. Koska paluu menneeseen on mahdotonta, on kiinnostavaa pohtia, millä tavoin tulevaisuudessa käsityön voisi nähdä merkityksellisenä ihmisen toiminta-alueena eikä vain koneen sivutuotteena.

Kädenjälki vähenee, käsityö säilyy

Käsityöfilosofi Matti Vilkka pohtii työseen käsityön ja kädentaitojen merkitystä. Hän muistuttaa, että käsi on ihmiselle enemmän kuin vain tartuntaelin; se on ollut selviytymisen ehto. Koko rakennettu maailma on ihmisen käden tutkima ja rakentama. Mikä käsityön asema on tänään koneen korvattuna pitkälle ihmisen työpanoksen?

– Nyt käsityö on pinnalla useassakin yhteydessä. Esimerkiksi ilmavoimien lentäjät puhuvat nykyään siitä, kuinka Hornetien lentämiseen liittyy käsityötaito. Näin käsityö on alkanut saada sellaista merkitystä, jota olen kaivannut. Näyttääkin siltä, että käsityö halutaan taas ottaa ihmisen taidollisena asiana esiin, Vilkka selvittää.

Käsityöfilosofi ymmärtää käsityön laajassa merkityksessään. Kun ihastelemme menneen maailman käsityötaitoa, näemme esineet usein yhteyksistään irronneina. Taidokkaasti veistetty potkukelkka on ollut oman aikansa tarvekalu. Niinpä muinaista ja nykyistä käsityötä löytyy kaikkialta ihmisistä ympäröivästä esinemaailmasta.

Meillä on tapana toimia siten, että meillä on tuntuma asioihin. Se on käsityöllinen tai taidollinen tuntuma. Näin ollen käsityö tuskin häviää mihinkään vaan päinvastoin, sen asema on korostunut.

Matti Vilkan ajattelussa käsityön keskeistä aluetta on kehollisuus. Se ei ny-

kypäivänä välttämättä tarkoita juuri käsien taitoa vaan elävän, aistivan ja toimivan ruumiin tietoa. Tällainen kehollinen tieto voidaan saavuttaa vain pitkän kokemuksen kautta. Teollisessa koulutuksessa ei Vilkan mukaan anneta useinkaan arvoa tällaiselle ajattelulle.

– Esimerkiksi CNC-jyrsimen käyttäjän täytyy tietää, miten kone eri vaiheissa toimii. Koneessa on terät, jotka tylsyvät ja ne tulee huoltaa. Täytyy tietää, onko puussa joitain kohtia, jotka aiheuttavat ongelmia ja jotka täytyy ottaa jossain työn vaiheessa huomioon, luettelee Matti Vilkka ja huomauttaa, että käsityöllistä taitoa on herkkyyks kuunnella, aistia ja kommunikoida olemassa olevan tilanteen kanssa.

– Koneen käyttäjä voi havahtua johonkin koneen ääneen, ja hän tietää mitä se tarkoittaa. Hän voi haistaa tai käsin tuntea asioita, jotka ovat tuotantoprosessissa merkittäviä. Käsityöllisessä toiminnassa juuri näitä aistimisen taitoja tulisi vahvistaa, käsityöfilosofi tuumii. Hänen mukaansa emme aisti paljoakaan, jos joku ei varta vasten ole kehoittamassa meitä kiinnittämään huomiota aistimisen asioihin.

Matti Vilkan mukaan käsityön luonne on muuttunut esimerkiksi siten, että teollisessa tavaratuotannossa kenenkään ei välttämättä tarvitse tietää, kuka minkäkin vaiheen tekee. Käsityö on piilossa jossain liukuhihnojen välissä.

– Näkisin, että käsityöllisyys tarkoittaa teollisuudessa sitä, että on jokin kokonaisnäkemys esineiden ainutkertaisuudesta. Käsityölläinen on se, joka tuntee materiaalin ja erilaisia menetelmiä sen työstämiseksi, tietää mihin lopullista esinettä käytetään sekä osaa koko valmistusprosessin. Nykyaikainen käsityöllisyys on pitkän koulutuksen ja ammatin kautta hankittua taitoa.

Virtuaalitetellisuuden

vapaus ja vaara

Matti Vilkka uskoo, että äärimmäisen pitkälle viety virtuaalisen todellisuuden rakentaminen vapauttaa käsityölläiset sellaisista ongelmista, jotka muuten saattaisivat katkaista luovuuden ja innovaatiokyvyn.

– Kuvaruudulla näkyy jonkin esineen materiaali. Monitorissa

materiaali ei ole uppiskainen tai oikukas, vaan sen ominaisuudet pysyvät samana. Suunnittelija on silloin vapaa löytämään uusia käyttötapoja ja uusia ratkaisuja. Tämä mielestäni rikastuttaa. Samalla tavalla tietotekniikka vapauttaa meidät luomaan.

– Ihmisillä on kuitenkin usein halu tehdä itse koneen puolesta, Vilkka muistuttaa. Esimerkiksi monet teolliset muotoilijat ovat hanakoita työstämään itse mallikkappaleet sekä kokeilemaan, miten eri valmistusmenetelmät toimivat. Ja siten he löytävät enemmän kuin pelkästään mallinnusohjelmien kautta. Monia asioita ei voi keksiäkään muuta kuin itse käsin kokeilemalla.

Matti Vilkka myöntää, että käytännössä kädentaidoissa on tapahtunut katkos menneeseen jos ajatellaan, minkälaisia taitoja ihmiset ennen tarvitsivat kotitöissään.

– Mutta laadullisesti ei ole mielestäni tapahtunut katkosta, vaan on vain erikoistuttu. Aina yhä pienempi joukko osaa tehdä kädentöitä kunnolla. Taitavilla ihmisillä on yhä enemmän kysyntää tässä maailmassa.

Pitkälle menevässä erikoistumisessa ja koneellistumisessa Vilkka näkee myös vaaran. Filosofia huolettavat ihmiset, jotka putoavat tietotekniikan käytön mahdollisuuksista. Vaarana on tällöin, että he menettävät otteen elämäntilanteensa. Jos käsityö yhä enemmän on osa koneellista valmistusprosessia ja erityisosaamista, tarvitaanko kouluissa lainkaan käden taitojen harjaannuttamista?

– Kädentaitojen opettaminen koulussa on tärkeää, että opittaisiin esineiden tulevan jostakin. Esineet eivät vain ole tipahtaneet tänne pahalaisen tai jumalan kädestä, vaan esineet ovat ihmisten suunnittelema ja tekemä; niihin liittyy kulttuurisia merkityksiä.

Matti Vilkka muistuttaakin, että tietokoneiden kanssa toimiessa unohtuu helposti koneiden takana oleva todellinen maailma, jossa joku tekee kädentöitä – siivoaa, vääntää mutteria, valmistaa ruokaa, kuljettaa bussia. Sillä tietokoneet eivät toimi, ellei joku käy niitä huoltamassa. Hän toivookin, että nuoret joutuisivat edes silloin tällöin törmäämään esineiden tuottajien maailmaan, joka voi olla kitkainen, rasvainen, haiseva tai uppiskainen.

– Maailmahan kaatuu päällemme, jos lakkaamme huolehtimasta tästä materiaalisesta puolesta. Tässä mielessä olisi hyvä, että käsityölläiset tutustuttaisivat koululaiset omaan työhönsä. □

Nuoret ompelivat vanhoista kankaista minibameita, toppeja ja buiveja.